

SLOVENŠČINA

9

ZAHTEVNEJŠE NALOGE ZA VSE, KI ŽELIJO ŠE VEČ

Anita Dernovšek in Doroteja Šporn

ZNAM
ZAVEČ

ZBIRKA ZLATI ZNAM ZA VEČ

SLOVENŠČINA 9

Zahtevnejše naloge za vse, ki želijo še več

Avtorici: Anita Dernovšek in Doroteja Šporn

Strokovni pregled: Petra Prohart Tomažič

Ilustracije: Marta Bartolj

Fotografije: Istock, Geodetski zavod Slovenije, Fotodokumentacija Delo, Istock, Shutterstock, arhiv Založbe Rokus Klett

knjigarna.com

Vse knjige in dodatna gradiva Založbe Rokus Klett
dobite tudi na naslovu www.knjigarna.com.

© 2010 Založba Rokus Klett, d. o. o. Vse pravice pridržane.

Brez pisnega dovoljenja založnika so prepovedani reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu in postopku, kot tudi fotokopiranje, tiskanje ali shranitev v elektronski obliki. Tako ravnanje pomeni, razen v primerih od 46. do 57. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah, kršitev avtorske pravice.

Založba Rokus Klett, d. o. o.
Stegne 9 b
1000 Ljubljana
Telefon: (01) 513 46 00
Telefaks: (01) 513 46 99
E-pošta: rokus@rokus-klett.si
www.rokus-klett.si

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

811.163.6(075.2)(076)

DERNOVŠEK, Anita
Slovenščina 9 : zahtevnejše naloge za vse, ki želijo še več /
Anita Dernovšek in Doroteja Šporn ; [ilustracije Marta Bartolj ;
fotografije Istock ... et al.]. - 1. izd. - Ljubljana : Rokus
Klett, 2010. - (Zbirka Zlati Znam za več)

ISBN 978-961-271-039-2
1. Šporn, Doroteja
250738944

Uvod

Zlati popotnik!

Znanje je zaklad – če ga v življenju iščeš, ga zagotovo najdeš, ko ga imaš, se z njim lahko hvališ celo življenje.

Veseli naju, da si eden izmed tistih, ki v življenju želijo potovati v deželo znanja, na poti iskati zaklad ter se naučiti še več. Modra odločitev, zato sva ti pripravili izbran program. Trudili sva se, da bi bilo potovanje zanimivo, kraji in znamenitosti, ki si jih boš ogledal, malce drugačni, kovčki ravno prav težki in vsebina le-teh uporabna.

Potuj počasi, premišljeno in zbrano, da ne zaideš s poti. Na potovanju boš obiskal 22 krajev, v katerih se skriva veliko znamenitosti, vrednih ogleda. Ne hiti, priporočava ti, da se vanje večkrat vrneš.

Če bodo kovčki postali pretežki, prosi za pomoč. Če pa se na poti izgubiš, sva ti v zadnjem poglavju namenili zemljevid, a ga uporabi le, če prave poti res ne zmoreš najti sam. Ko boš pisal razglednice s počitnic, pomisli, kaj in kako boš napisal, zagotovo si že slišal, da je dobro vsaj dvakrat premisliti in enkrat zapisati. Čeprav potuješ po različnih krajih, ne pozabi na slovnična in pravopisna pravila, ki veljajo za slovenski jezik, saj se boš le v tem primeru na razglednici lahko ponosno podpisal.

Na potovanju ti želiva veliko užitkov, da bi tvoja radovednost in vedoželjnost postala del tvojega vsakdana in bi se v obiskane kraje z lepimi občutki vrnil še kdaj.

Avtorici

P.S.

Kar ne moreva iz svoje kože, saj si resnično želiva, da si v vsakem kraju, tokrat v mestu Uvod, ogledaš njegove znamenitosti. Pokukaj v kovček, iz katerega že kuka nogavica. Bo pretežko, če te prosiva, da v njem poiščeš še drugo nogavico?

Na črte pred besede zapiši ustrezne številke, ki so zapisane pred besedami, s katerimi sva ti v nagovoru malce ponagajali. Upava, da ne povzročili nejevolje.

_____ zbirka Zlati znam za več 9	1 kovčki
_____ rešitve	2 izbran program
_____ izhodiščna besedila (poglavja)	3 razglednice s počitnic
_____ naloge	4 kraji in znamenitosti
_____ tvorbene naloge (besedila, ki jih boš tvoril sam)	5 zemljevid

Zdaj pa te res vabiva na pot ...

Kazalo

Glasovi slovenskega knjižnega jezika	6
Vrste besedil	11
Življenjepis	14
Opis osebe	18
Oznaka osebe	21
Opis naprave in njeno delovanje	25
Opis poti	30
Potopis	34
Ocena	39
Prošnja	44
Naročilnica	48
Sopomenske povedi	53
Členek	57
Medmet	60
Tvorjenke	62
Sestava dvostavčnih in večstavčnih povedi	68
Priredno zložene povedi (vezalno, stopnjevalno, ločno, protivno, posledično, pojasnjevalno in sklepalno priredje)	72
Pastavek	81
Polstavek	83
Raba vezaja in pomišljaja, pisanje skupaj ali narazen	86
Prevzete besede	92
Rešitve	95

1 Preberi izhodiščno besedilo.

Prve slovenske knjige je, kot vemo, napisal Primož Trubar. Pri tem ni uporabljal strogo določenih pravil za pisanje, tako je npr. glas c pisal kot z (Lubi Slouenzi) ali tudi kot c (Cerkouna ordninga). Vseeno je postavil temelje za prvo slovensko pisavo. Pozneje jo je bolj natančno izoblikoval Adam Bohorič, po njem jo imenujemo bohoričica. Bohoričica je podobna današnji slovenski pisavi, večje razlike opazimo le pri sičnikih in šumnikih. Najbolj nenavadna za nas je črka **ƒ**, ki izvira iz gotice in se jo bere kot s.

Večji problem bohoričice se je pojavil pri zapisu besed, ki dejansko vsebujejo sh ali zh (npr. izhod, razhuditi se, shoditi ...), zato so se pojavile ideje o novi pisavi.

Jernej Kopitar je ravno takrat sodeloval pri uspešni reformi srbske cirilice in je Vuku Karadžiću prišepnil znano pravilo "Piši kot govoriš" in na podlagi tega je nastala današnja srbska cirilica.

Podobne načrte je imel Kopitar tudi s slovenščino. Zagovarjal je načelo, naj vsakemu glasu ustreza ena sama črka. Začela je nastajati nova slovenska pisava, ki jo je dokončno izoblikoval in objavil Franc Metelko, zato jo imenujemo metelčica.

Problema glede pisave se je Metelko lotil zelo temeljito. Pravzaprav še preveč, saj je ustvaril več črk, kot jih slovenski jezik zares potrebuje. Izmisлил si je nove črke za sičnike in šumnike, posebne znake za lj, nj in šč, uvedel je ločevanje med ozkim in širokim o ter med ozkim, širokim in polglasniškim e.

Uvedel je tudi dve različni črki za glas h (mehkonebni in grlni h). Ker večina slovenskih narečij ne loči dveh različic glasu h, so nekateri pisci črko **h** opuščali.

Zaradi prevelikega števila (nepotrebnih) črk in zaradi njihove čudne oblike (hitro je dobila vzdevek krevljica) se metelčica nikoli ni zares uveljavila. Tudi avtorji, ki so jo sprva podprli (npr. A. M. Slomšek), so hitro spoznali, da je precej nepraktična. Leta 1833 so tudi uradno prepovedali poučevanje metelčice v šolah, še naprej je ostala v uporabi bohoričica. Še sreča! Pomisli, kakšne težave bi imeli Slovenci v računalniški dobi, če bi še vedno pisali v metelčici.

Istočasno kot Slovenci so se o novi pisavi spraševali tudi na Hrvaškem. Mladi Hrvat Ljudevit Gaj je razvij svoj črkopis po češkem zgledu, iz češčine je prevzel črke č, ž, š ter c, z, s. Takrat slovenska narodna zavest še ni bila popolnoma izoblikovana in tudi ločevanje med različnimi slovanskimi jeziki še ni bilo tako ostro kot danes, zato se je marsikomu zdelo, da so Slovenci in Hrvatje en narod – Iliri. Ljudevit Gaj je svoj novi črkopis pripravil za t.i. ilirski jezik, ki naj bi bil teoretično gledano nekakšen umetni skupni jezik Slovencev in Hrvatov, v praksi pa je bila ilirščina dosti bližja hrvaščini kot slovenščini. Za Hrvate je ilirizem pomenil narodni preporod, za Slovence pa težnjo po opustitvi lastnega jezika,

c = z	č = zh
s = ƒ	š = fh
z = s	ž = sh

c	η η	č	ч ч
s	ѕ ѕ	š	ш ш
z	з з	šč	шч шч
lj	љ љ	ž	ж ж
nj	њ њ	h	h h
		ozki e	е е
		široki e	е е
		polglasnik	з з
		ozki o	о о
		široki o	о о

Жаба инз вѠл

Жаба је видзла вѠла на травнека, инз жели нѠму енака битз. Зауне тзедј својо гѠрба-сто кѠмо напимвѠтз, тзр впрѠва своје товѠришнѠ: Алз нѠсам такѠ велѠка кѠкор вѠл? НѠсз, не, ји правѠјо. Ле ве бол се напѠна, тзр впрѠва: Сам здѠ вѠндѠр велѠкѠму вѠлу енака? СпѠт ји одговѠре, де не. Па не нѠма; зз всо моѠјѠ се бол инз бол напѠна инз разпоѠз. НѠпах вѠ несрѠѠо парправа. Кдор сам себе прѠв познѠ, се нѠма ѠѠмѠ напимвѠтз.

Primer metelčice

natisnili v bohoričici. Med prvimi, ki so pisali v gajici, je tudi slovenski pesnik Jovan Vesel Koseski (že leta 1838). France Prešeren se je za gajico ogrel sorazmerno pozno, morda tudi zaradi predhodnih slabih izkušenj z metelčico, vendar so pozneje gajico podprli tudi drugi vidnejši slovenski intelektualci. Za širjenje gajice med preproste ljudi so bile zlasti pomembne Bleiweisove Kmetijske in rokodelske novice in Slomškova knjiga Blaže in Nežica v nedeljski šoli (prva izdaja 1842 je še v bohoričici, druga 1848 pa že v gajici).

zato Gajeve ideje med Slovenci najprej niso bile dobro sprejete. Edini vidnejši slovenski pripadnik ilirizma je bil Stanko Vraz, ki je leta 1839 izdal knjigo *Narodne pesmi ilirske, koje se pevaju po Štajerskoj, Kranjskoj, Koruškoj i zapadnoj strani Ugarske*. V knjigi so slovenske pesmi zapisane v gajici, zato ta velja za prvo slovensko knjigo v gajici.

Za prvo povsem slovensko knjigo v gajici štejem veseloigro Matiček se ženi, ki jo je Anton Tomaž Linhart izdal leta 1840, vendar samo pol naklade, drugo polovico pa so

(Prirejeno po <http://www2.arnes.si/~mpavle1/pisave.html>)

2 Odgovori na vprašanja o izhodiščnem besedilu.

a) O čem govori besedilo?

b) Kdo je postavil temelje za prvo slovensko pisavo?

c) Kako se imenuje prva slovenska pisava in kdo jo je dokončno izoblikoval?

č) Katere besede so za zapis v bohoričici predstavljale težave? Zakaj? Razloži na primeru besede *shema*.

d) Katero Kopitarjevo načelo o pisavi je vplivalo na črkopis Franca Metelka?

e) Iz izhodiščnega besedila izpiši poved, ki govori o razlogih, zakaj se metelčica ni uveljavila.

f) Katero pisavo uporabljamo Slovenci danes? Kdo jo je sestavil?

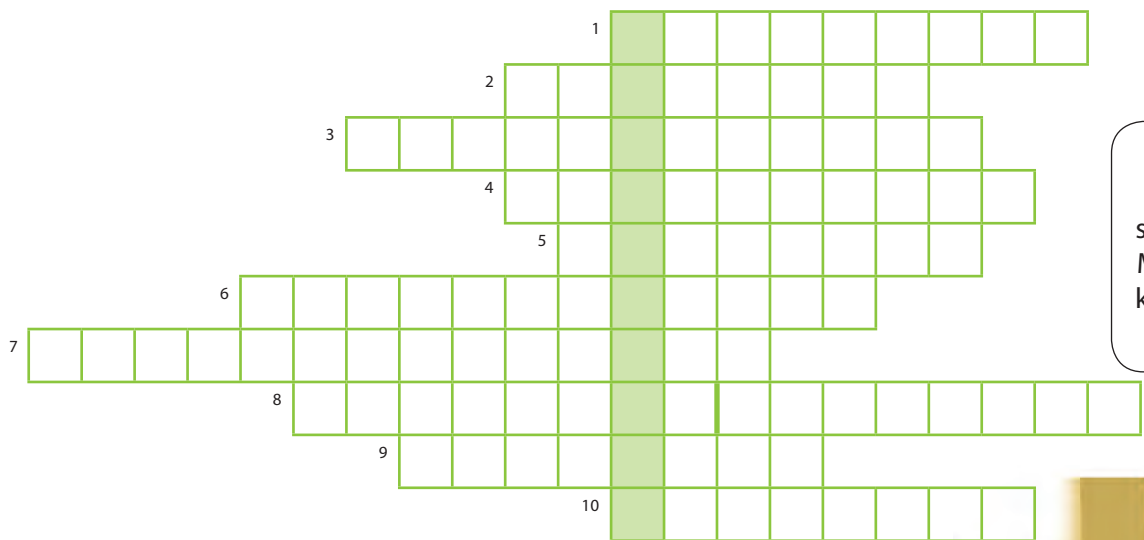
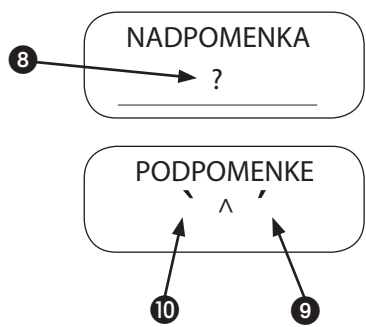
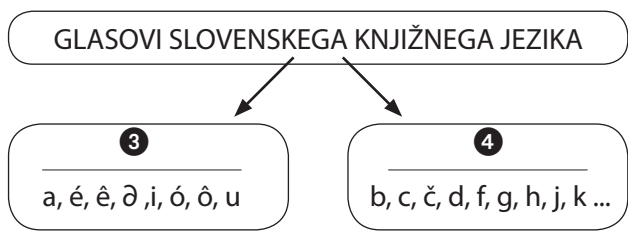
3 Če je trditev pravilna, obkroži DA, če trditev ni pravilna, obkroži NE.

Primož Trubar je bil pri zapisovanju glasov zelo dosleden.	DA	NE
V bohoričici se sičniki in šumniki niso zapisovali tako kot v današnji slovenski pisavi.	DA	NE
Pravilo »Piši kot govoriš« pomeni, da se mora vsak glas izgovoriti tako, kot se zapiše.	DA	NE
Nekatera slovenska narečja ločijo dve različici glasu h.	DA	NE
Metelčico so intelektualci opustili, ker so imeli težave z računalniškim zapisom.	DA	NE
Ljudevit Gaj je iz češčine prevzel le črke za šumnike.	DA	NE
Ilirski jezik je v 19. stoletju veljal za živ jezik.	DA	NE
Anton Tomaž Linhart je prvi del komedije <i>Ta veseli dan ali Matiček se ženi</i> napisal v bohoričici, drugi del pa v gajici.	DA	NE
France Prešeren ni pisal v gajici.	DA	NE

4 Reši križanko.

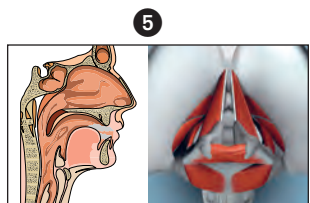
JEZIKOVNI ?

Peter, ti mi povej, koliko črk ima slovenska abeceda, Miha, ti pa razmisli, koliko glasov zanje poznamo.

MØJ NØR/LÈV

2

5 Rešitev križanke iz prejšnje naloge je _____, ki ga največkrat zapisujemo s črko _____, fonetični simbol zanj pa je [_____].

Poveži primere besed na levi z ustrežno razlago na desni.

pasma – pasem

Polglasnik je zapisan s črko e.

dež

Polglasnik je pri pregibanju besed izginil.

pes – psa

Polglasnik je slišen v obeh besedah.

Polglasnik se je pri pregibanju vrinil.

Polglasnik je zapisan s črko a.

6 V skupini glasov obkroži glas, ki ne sodi med ostale. Svojo odločitev utemelji.

a) a, e, i, r _____

b) m, t, l, v _____

c) p, k, g, h _____

č) s, c, č, z _____

7 V besedah iz izhodiščnega besedila podčrtaj mesto naglasa ter v preglednico zapiši ustrezne primere glede na to, kateri glas je zapisan s podčrtano črko.

jezik knjiga reforma črka tujka težava beseda doba

a		široki o	
ozki e		i	
široki e		u	
ozki o		[əɾ]	

8 Obkroži črke pred besedami, ki imajo različen pomen, če se spremeni naglasno mesto. Pojasni pomen besednih parov tako, da boš vsako besedo uporabil v eni povedi.

a) zeleni

b) čemu

c) pokriti

č) sledi

d) sijati

e) cveti

9 V skupini besed obkroži tisto besedo, v kateri krepko natisnjeno črko ne izgovoriš enako kot ostale.

- a) plavalec sivka sova potovalka
- b) mama simfonija komar semafor
- c) Anja Nina Anka Anica

10 Ali veš, kaj pomenijo besede v levem stolpcu? Poveži jih z ustrezno razlago na desni, tako da na črtico pred besedo zapišeš številko njene razlage.

___ črka	1 ustaljeno zaporedje črk v kaki pisavi
___ pravorečje	2 znak za glas
___ glas	3 pravila o pisavi, rabi črk in ločil
___ abeceda	4 najmanjša glasovna enota govornega jezika
	5 pravila, ki določajo pravilno izgovorjavo in naglas besed v knjižnem jeziku
	6 nauk o glasovih

